

Ma is hivatkozna Marxra? – Interjú Csepli György szociálpszichológussal –

Kékesi Katalin interjúja

A társadalom-lélektani folyamatok, vélekedések és magatartások kutatója Csepli György, az ELTE szociológiai tanszékének vezetője. A magyar társadalom mélyrétegeit bemutató írásai ismét gyakrabban olvashatók, miután hazatért az Egyesült Államokból, ahol különböző egyetemeken több szemesztert tanított és kutatott. A közbeeső időt itthon töltötte, így — ahogy mondani szokás — szinkronban van a hazai történésekkel. Szembeúszik a divatáramlatokkal, ma is hivatkozik Marxra.

Népszabadság: - Mit szól kollégáihoz, akik — pestiesen szólva — soha nem is tudták vagy időközben elfelejtették, merre jár a 6-os villamos, mégis megfellebbezhetetlen társadalomelemzéseket adnak mai viszonyainkról, sőt konkrét tanácsokkal is szolgálnak?

– Különösnek tartom. A sors iróniája, hogy épp most kaptam megrendelést az Egyesült Államok egyik nagy cégétől, írjak számukra tanulmányt Magyarországról. Ugyanakkor azok a szakértők, akik a hidegháború éveiben az USA-ban gyártották a maguk egysíkú elemzéseit, most itt osztogatják nekünk tanácsaikat.

Népszabadság: - Jugoszlávia kapcsán vált szembetűnőve, hogy vezető politikai hatalmak milyen megdöbbenően felszínes, félrevivő, képtelen elképzeléseket alakítottak ki térségünkről. Ez nem indokolható az ismeretek hiányával, ennyire nem voltunk zárt társadalom.

– Ők voltak zártak. Az USA-ban például egy nagyon zárt hálózat tartotta kezében a Közép- és Kelet-Európából érkező információkat. Ők szűrték meg, esetenként zárták el azokat, majd a saját igényeik szerint adagolták. Ezek az információk egészen az utolsó pillanatig azt voltak hivatva bizonyítani, hogy szükség van a vasfüggönyre, a hidegháborúra, a Szovjetunióra mint ellenségre. Ez az emigrációs pszichózissal átítatott, lényegében a hidegháborúhoz kötött szakmai kollektíva egyetlen percre sem békült meg a gondolattal, hogy enyhülés van, felhúzták a vasfüggönyt, és a helsinki egyezmény a maga teljességében megvalósulhat. Az ok érthető. Ha nincs rab világ, mitől lesznek ők a szabad világ szószólói?

Népszabadság: - Nem a lehetőségeiben korlátozott közép-európai tudós irigysége beszél

önből?

– Aligha. Elégedett vagyok a sorsommal. Szabad lettem: utazhatok, publikálhatok. Felszabados bürokratikus gáncskodások nélkül.

Népszabadság: - Kimondható, hogy a szabad világ számára szabadulásunkkal mi lettünk a nem kívánt gyermek?

– Történetileg ez nem újdonság. Az előző rendszerben, ahogy a korábbiakban is, élt egyfajta tévhit, hogy Európa tárt karokkal vár bennünket. Csak a gonosz Szovjetunió — vagy korszakoként a megfelelő gonosz hatalom — nem enged minket. Kettőn áll a vásár. Az '56-os lecke ennek az évszázados vagy évezredes igazságnak volt a legszemléletesebb példája.

Népszabadság: - Akkor — 1956-ban — létezett egy szűk körű, de erősödő restaurációs vonulat, és a dolgozói önkormányzatra építő, széles népi áramlat. Ezek ütközésére most kerülhetne sor, de a plebejus vonulat szinte teljesen hiányzik.

– Inkább a távolabbi múltból merítő törekvések látszanak eluralkodni. Ez különösen fájdalmas lehet azoknak, akik egy nagyon erős és rokonszenves demokratikus-szocialista, plebejus vonulat mögé sorakoztak fel. Magányra vannak ítélve. Ez az emancipációs szocialista törekvés a baloldaliak körében szedte a legtöbb áldozatot az '56 utáni megtorlás idején. A jobboldal kevésbé vett részt a dolgokban, a retorziók kevésbé sújtották, s ma ezt saját helyállása bizonyítékeként állítja be, öngazolásának ez egyik alapja. A baloldal viszont önvizsgálatra kényszerült, mert kísérlete elvetélt, folyamatosan felfalta magát.

Népszabadság: - Kihátrálás a kommunizmusból. Ezzel az igen találó kifejezéssel illettek egy Örkény Antallal közösen írt 1989-es tanulmányukban az akkori politikai korszakot. Merre hátrálunk?

– A kommunizmusból sikerült maradéktalanul kihátrálnunk. Ha a kommunizmus alatt egy idegen állam által ránk kényszerített rendszert értünk, a pártnömenklatúrával, a munkásörséggel, a szögesdrótokkal. De ennek a rendszernek is megvoltak a maga mélyrétegei a gazdaságban, a viselkedési stílusban, a lelkekben.

Népszabadság: - Ha tetszik, ezek ellenállási gócok voltak. Egy sajátosan magyar kommunizmus jegyei.

– Bár én egy könnyet sem ejtek érte, meggyőződésem, hogy épp e jelenségek miatt sokkal kedvezőbb történelmi megítélést fog kapni az elmúlt rendszer, mint ahogy mi most gondoljuk. Ebből a kihátrálásból pillanatnyilag egy állóháború alakult ki, melyben az előző rendszer kemény hadállásait, például az állami tulajdont szinte érintetlenül hagyják. Azzal a különbséggel, hogy most már nem vörös, hanem nemzetiszínű lobogó leng e sáncokon. Ahogy azonban előzőleg a társadalom ellenállt az államszocializmusnak, ugyanúgy, sőt valamivel kedvezőbb körülmények között a társadalom autonómiára törekvő rétege most is csak látszólag állt át az új zászló alá. Öt-tíz-húsz éves távlatban az „államnacionalizmus” szívós munkával felszámolható.

Népszabadság: - Addig azonban úgy tűnik, hogy a kommunizusból való kihátrálásunk tényleges történelmi hátrálás. A különböző politikai erők mintha mára elfelejtették volna modernizációs stratégiáikat. Nem annyira restaurációs, mint inkább restitúciós, a múltat „újraalkotó” törekvések jellemzők a koalícióra.

– Lehet, hogy a csata elveszett, de a háború még megnyerhető. Az a nagy liberális potenciál, amely a szabad választások előtt megvolt, és történetileg először létezett, nem foszlik semmivé. Képviselőik választási vereségében két dolog játszott közre: a marosvásárhelyi vérengzés, valamint a szakítás és folyamatosság egyidejűleg jelen levő igénye. Az előbbi tragikus esemény felkészületlenül érte az egész akkori ellenzékét, az MDF tudott a leghamarabb bekapcsolódni az eseményekbe. Ez épp a két választási forduló közötti időszakra esett. Az MDF programjának az a sugallata, hogy úgy változtatnak a dolgokon, hogy közben nem változik semmi – sok ember várakozását kielégítette. Ma már a nyugodt erőnek nemcsak a nyugalomát, hanem a tehetetlenségét is látják az emberek. Ezt a változatlanságot is megszenvedik, igaz, még jobban megszenvednék a változások beindulását. Ez utóbbi azonban előrevinne, míg a jelen helyzet visszahúz. A szenvedés értelmetlennek tetszik. Kormányzati akarattól függetlenül az emberek mégis megvívják „privát” modernizációs harcaikat.

Népszabadság: - A baloldal modernizációs elképzelései egy ideig aligha vonzzák őket.

– A demokratikus szocializmus igénye megvan, de szunnyadó állapotban. Nekem úgy tűnik, ezt most nem lehet fölébreszteni. Egyrészt azért, mert hiányzik az erős és egységes szakszervezeti mozgalom, másrészt, mert nem megnyugtató a szocialista ideológia képviselője. Az MSZMP nosztalgikus képződmény, nem visz előre, bár támogatottsága fontos jelzés. Az MSZP nem tudott úgy megújulni, hogy a szociáldemokrata eszmerendszer az értelmiségen túl is mozgósító hatású legyen. Nincsenek népszerűek. Az MSZDP, ahogy én látom, egy maffia kezébe került. A baloldal esélyeit gyengíti az is, hogy nem tett kísérletet a termelőeszközök közvetlen dolgozói birtoklásának megteremtésére. Akár a Nyugaton bevált munkásrésztvényekkel, akár a Liska-modell alkalmazásával. Megléteért, ha nem is dominanciájáért, harcot kellene indítani.

Népszabadság: - Milyen tablóképet készítené a mai hatalom képviselőiről?

– Az ellenerők gyengesége adja ennek a keresztény úri középosztálynak a vélt erejét. A jelenlegi hatalom vezérkara hajdani ministránsfűkből áll. Sajátos látószögük nem teszi lehetővé, hogy reálisan felmérjék a magyar társadalom szükségleteit. Nem hiszem, hogy a vallásosság egyházas formáinak újjáélesztésére tett kísérletük sikeres lesz, különösen nem, ha közben nem törődnek lényegibb kérdésekkel. A tömjénfüsttől csak az ördög fél, de nem a munkanélküli, a telefonra váró, a budapesti levegőben fuldokló, az eladhatatlan árut termelő. És sorolhatnám a megoldatlan reális társadalmi problémákat végestelen-végig. Ugyancsak nem hiszem, hogy a nemzeti retorika csodaszere alkalmazható lenne. A polgári erők még integrálatlanok, és emiatt az SZDSZ-ben sem tudok reménykedni. A jelenlegi helyzet a Fidesznek kedvez. Ez a párt a „fekete ló”, az ismeretlen befutó. Kérdés, mennyire áll készen a rá váró szerepre, van-e elegendő vezető személyisége, a társadalom mélyrétegeibe hatoló, szervezett ereje.

A baloldali ideológiák nem tudnak olyan felhívó, mozgósító jelleget ölteni, ami semlegesíthetné a jobboldalt. Szerencsére a jobboldal sem tündököl. Az igazi veszélyt egy demagóg népvezér feltűnése jelentené.

Népszabadság: - Torgyán Józsefet nem ilyennek látja?

– Hál’ istennek ő erre a szerepre nem alkalmas. Mint társadalmi típus — gazdag pasaréti ügyvédként — teljesen hiteltelen. Aligha képzelhető el a munkásérdekek szószólójaként. De félek, hogy valahol már tükör előtt gyakorolja valaki népvezéri szónoklatait.

Népszabadság: - Hadd tegyek fel egy látszólag ide nem illő kérdést. Ön most is megtenné, hogy Marxra hivatkozik?

–Hogyne. Az előző rendszer gyakorlata meggyilkolta a szocializmust, hivatalos retorikája pedig Marxot. A nagy paradoxon az volt, hogy a nevében létrehozott rendszer elemzésében nem engedték érvényesülni a marxizmust.

Népszabadság: - Az ellenzék épp ezzel a fegyverrel élt.

– És milyen jól! Az én gyerekeim bizonyosan ismét rátalálnak Marxra, felfedezik maguknak. A marxizmus Nyugat-Európa egyetemlein ma is megbecsült diszciplína. A magam számára jobb gondolatrendszert nem ismerek arra nézve, amelyik az emberi társadalmat az alapjaitól kezdve próbálná meg felépíteni.